

Botanikkens historie i Norge

Den symbol för norsk botanik, som möter på omslaget till "Botanikkens historie i Norge" är kanske överraskande: Drottning Ragnhilds dröm ur norska kungasagor, illustrerad av Werenskiöld. Drottningen med en ros och kanske blåklockor vid sina fötter, kraftiga ekgrenar över sitt huvud, granskog i dalen nedanför och en vikingaflotta ute i fjorden. Det är så norskt det kan bli och det väcker genast frågan: hur norsk är norsk botanik? Från det att vi kan börja tala om botanik som vetenskap fram till 1810-talet dominerade Köpenhamns universitet, jämgammalt med Uppsalas, den vetenskapliga odlingen i Norge. Men 1811 fick Norge sitt universitet i Christiania och några år senare en lärostol i naturalhistoria. Unionstiden betydde på kulturella och vetenskapliga plan inte någon samfällid utveckling i de förenade länderna, men de personliga kontakterna blev på många områden livliga och djupa. För botanikens del betydde det bland annat ett livaktigt exkurrerande av svenskar i Norge. Jag kommer att i denna anmälan att lyfta fram svenska förbindelser, eftersom jag tror det kan ha speciellt intresse för denna tidskrifts läsekrets.

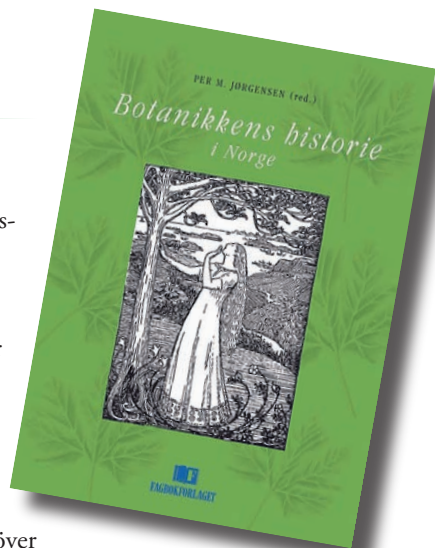
Först må sägas att detta är en livfullt och spänstigt skriven och mycket välillustrerad bok. Redaktören och huvudförfattaren Per Magnus Jørgensen har låtit fantasin spela i bildmaterialet, som är mycket omväxlande och ofta roande. Sex andra personer har bidragit med längre eller kortare avsnitt, viktigt eftersom hela botaniken omfattas – växtfysiologi, etnobotanik, paleobotanik etc. Framställningen är mycket av en krönika utan djupare vetenskapshistoriska analyser eller utblickar. Något annat är knappast möjligt inom gränserna för en mindre forskningsnation.

Boken är disponerad i fyra kapitel över varsin epok, vartill kommer förord och efterord samt ett fylligt avsnitt med biografier på en à två sidor över

31 framträdande gestalter, från Johan Ernst Gunnerus till Per Wendelbo, för att ta det från den först till den sist födde. Boken är tillägnad Finn-Egil Eckblad (död 2000), som hade samlat ett stort men i huvudsak opublicerat material om norsk botanikhistoria. Detta "appendiks" med biografier är ett utmärkt grepp. Eftersom boken i övrigt är tematiskt upplagd och många av de "stora" var aktiva på olika områden, kompenseras på så vis den annars ofta splittrade personframställningen. Historien förs fram till 1964, också ett gott grepp – perspektivet har hunnit infinna sig och alla som behandlas med någon grad av utförlighet har lämnat scenen. Av de 31 är tio procent kvinnor (systrarna Hanne och Thekla Resvoll samt Gunvor Knaben), en inte helt oäven andel med tanke på den epok det gäller.

Första kapitlet börjar i mytologin och slutar med medeltiden, alltså cirka 1500. På tal om vikingarna framhålls Samuel Ödman som den som först drog parallellen mellan sibiriska folkslags flugsvampsrus och vikingarnas bärsärkagång. Det helt korta kapitlet gör några nedslag i norska kungasagor och den danske kanikens Henrik Harpestrengs handskrift om medicinalväxter.

Nästa, något större kapitel för fram till 1753, året valt med hänsyn till Linnés *Species plantarum*. Här figurerar bland andra Otto Sperling, upptäckare av ett flertal norska arter, liksom av gotländska, under sin resa med Jørgen Fuiren på den då danska ön år 1623. Några av dessa hans

norska insamlingar finns i Uppsalaherbariets dyrgrip, Burserherbariet, som på den tiden fanns i Sorø på Själland, där Burser och Sperling trädfades.

Det tredje kapitlet med sina trettio sidor har rubriken **”Botanikken blomstrer” och sträcker sig fram till det betydelsefullaste av alla år, 1905. Tiden 1753–1814 benämns ”Linnéperioden”.**

Ändå får man väl säga att Linné och Norge utgör ett jämförelsevis begränsat ämne och hans flyktiga besök i landet inträffade redan 1732 och 1734. Av de elva norrmän som åhört Linné i Uppsala är det egentligen bara Peder Asconius och framför allt Martin Vahl som blivit betydelsefulla i naturalhistorien, på positioner i Köpenhamn. Den ende verkliga linneanen i Norge är tveklöst biskop Gunnerus i Trondheim som skrev *Flora norvegica* i Linnés anda men med *Flora danica* som förebild – sålunda i praktfullare format än någonsin Linnés *Flora suecica*. De två brevväxlade flitigt men träffades aldrig. Från tiden kan även nämnas Anton Rolands-son Martin, Linnéapostel i kraft av sin ganska misslyckade färd till Spetsbergen, men mer framgångsrik året därpå under en resa på norska Vestlandet och i Tröndelagen.

Tiden 1814–1905 benämns **”Nasjonal institusjonsbygging” men handlar mer om viktiga personer under perioden och deras vetenskap** – namn som Jens Rathke, Søren Christian Sommerfelt, Matthias Numsen och Axel Blytt, far och son. Annars är det framför allt tillkomsten av Botanisk Hage i Christiania (Oslo) som står i centrum, medan institutioner runt om i landet berörs mer i förbigående.

Vid denna tid hade vår uppsaliensiska Göran Wahlenberg gett ut sin *Flora lapponica* som också inkluderade Nordnorge ned till Helgeland. Det fick Sommerfelt, då präst längre söderut i Saltdal, att skriva ett *”Supplementum Florae Lapponicae quam edidit Dr. Georgius Wahlenberg”*, vilket ledde till hans inval i svenska Vetenskapsakademien. Det stora löftet bland norska botaniker var Christen Smith, som samtidigt med Wahlenberg bedrev växtgeografiska studier i stora delar av fjällkedjan, men snart nog dog på Kongofloden. Den äldre Blytt hade

mycket vänskapliga relationer till Elias Fries i Uppsala.

Det längsta kapitlet på över två hundra sidor kallas **”Botanikken forgrener sig” och omsluter enligt rubriken perioden 1905–1964.** Detta är dock en smula missvisande. Nästan alla de åtta avsnitten, ett för vart och ett av botanikens större fackområden, griper djupt tillbaka i 1800-talet. Det är då specialiseringen tar fart och många 1800-talsbotaniker får här sin presentation, särskilt de som ägnat sig åt floristik ute i provinserna. Många remarkabla artfynd nämns och många goda anekdoter berättas.

Centralgestalten vid ingången i 1900-talet var Johan Nordal Wille, som byggde upp de ännu brukade institutionerna på Tøyen, alltså vid botaniska trädgården i Oslo och vars elever kom att besätta nära nog samtliga grenar av botaniken i den följande generationen. En figur (s. 78) visar de imponerande impulserna mot åtta områden, alla företrädade av framträdande namn som fått vetenskaplig skolning hos Wille, bland dem Jens Holmboe (ekologi), Rolf Nordhagen (växtgeografi) och Ove Arbo Høeg (paleobotanik).

Två av de främsta svenska botanisterna spelar viktiga roller för norsk botanik vid denna tid, professorerna Veit Wittrock vid Bergianska i Stockholm och Rutger Sernander i Uppsala. Wille hade på 1880-talet genom Wittrock fått anställning på Stockholms högskola och de båda algologerna kom att knyta en livslång nära vänskap som kan följas i en omfattande brevväxling. Rutger Sernander utvecklade Axel Blytts teori om växtvärldens invandring i Skandinavien och lanserade tanken på istidsöverlevande, en teori som Nordhagen entusiastmerades av och förde vidare till ett stort debattämne inom nordisk botanik genom 1900-talet.

Många svenskar gjorde forskningsresor med betydande resultat i Norge under 1800-talet. Man bör nämna Uppsaladocenten Claës Gustaf Myrin som reste på Vestlandet i början av 1830-talet (berättelsen utgavs postumt av Elias Fries) samt Thore Magnus Fries som flera gånger (tidigast 1857) reste i Finnmark, i första hand på grund av sitt intresse för arktiska lavar. Dovre-

området blev genom nästan hela seklet populärt bland svenskar. P. F. Wahlberg (sedermera Vetenskapsakademiens sekreterare) var där med mineralogen Wilhelm Hisinger redan 1822 och gjorde många goda nyfynd. Hisinger upprätade en detaljerad vegetationkarta över fjället Snøhetta med mängder av arter angivna (ett mycket ovanligt tryck som avbildas på s. 291). Uppsaliensaren Fredrik Ahlberg var först med att samla den märkliga dovremaskrosen, beskriven långt senare av Hugo Dahlstedt. Sedan kom hela raden av svenska bryologer – S. O. Lindberg samt lundensarna Sven Berggren, A. E. Lindblom och J. E. Zetterstedt. Fina upptäckter i Dovre gjorde vår Drabaforskare Elisabeth Ekman vid 1900-talets början. Fjäll med den botaniska rikedom står knappast att finna i södra delen av svenska fjällkedjan, vilket är en förklaring till Dovres lockelse, lättillgängligt som det var redan tidigt.

Ett annat område som engagerat svenskar i Norge är apomikterna, för vilka aktiviteten var särdeles stor i vårt land under 1900-talets tidigare årtionden, men begränsad i Norge. Där fanns egentligen bara de rätt isolerade fibblespecialisterna S. O. F. Omang och Anders Notø. Bland svenskar som nämns är hieraciologerna Sigfrid Almquist (även *Rosa*), Hugo Dahlstedt och Gustaf Haglund samt Johan Hedlund (*Sorbus*) och Gunnar Samuelsson (*Alchemilla*).

Lichenologin och mykologin som varit och alltjämt är mycket livskraftiga i Norge har också fått starka impulser från Sverige, vid mitten av 1900-talet, framför allt genom Sten Ahlner och Gunnar Degelius samt J. A. Nannfeldt. Jag vill ändå understryka att det svenska inflytandet på norsk botanik varit fruktbärande på vissa områden men ändå marginella i det stora hela – i varje fall från 1800-talets mitt har norsk botanik i allmänhet utvecklats utan speciellt inflytande från vare sig Danmark eller Sverige, men givetvis i kontakt med den internationella utvecklingen.

Boken behandlar också norska botanister ute i världen, dock ett relativt begränsat ämne. Längsta traditionen har Makaronesien, där Rathke redan 1799 besökte Madeira och Christen

Smith cirka femton år därefter Kanarieöarna och året därpå Kap Verde innan han fortsatte till målet för denna av sir Joseph Banks initierade expedition, Kongofloden, där Smith med flertalet av medlemmarna omkom. Tropisk botanik har först efter denna boks period blivit en norsk angelägenhet, medan traditionen i Makaronesien togs upp av Johannes Lid och andra vid 1900-talets mitt. Vid Medelhavet var det bara Cypern som genom Holmboe ägnades norskt intresse. Annars är det i Arktis – Svalbard naturligt nog, men också Grönland, Canada och Sibirien – som norrmän botanisera och påremarkabla expeditioner till Tristan da Cunha (Erling Christophersen 1937–38) och i Centralasien (Per Wendelbo vid 1900-talets mitt).

Om någon kritik skall framföras gäller den främst att stramare redigering varit välkommen. Samma namn återkommer på väl många ställen, i både halvfejt och med årtal för födelse och död – på såväl s. 182 som 185 finner vi till exempel Eilif Dahl och Fredrik Scholander presenterade med sina årtal. Titelsidan till Sommerfeldts supplement till Wahlenbergs *Flora lapponica* är avbildad på både s. 68 och 234 och Peter Deinbolls stränga drag möter oss på både s. 67 och 168. Detaljer av detta slag kan uppletas men väger lätt gentemot bokens värde och förtjänster.

Vilken motsvarighet har vi för den svenska botaniken? Fram till 1800 är allt välbeställt tack vare Gunnar Erikssons guldgruva ”Svenska botanikens historia intill år 1800”, men för 1800-talet har vi ingen översikt utom Robert Fries’ ”*A short history of botany in Sweden*” från 1950. Vi skulle behöva en motsvarighet till Per Magnus Jørgensens verk, där man bara översiktligt behövde behandla den äldre tiden och koncentrerade sig på 1800- och 1900-tal.

✿ BENGT JONSELL

Botanikkens historie i Norge

Per Magnus Jørgensen (red.) 2007.

Utgiven av Fagbokforlaget.

396 sidor. ISBN 978-82-450-0499-1.

Pris: ca 500 kr.